

ז'גוטה

(Zegota). כינויה של ה'מועצה לעזרת יהודים' (Rada Pomocy Zydow), ארגון מחתרת בפולין הכבושה. ז' פעלה מדצמבר 1942 עד שחרור רוב פולין בינואר 1945, וקדם לה ה'וועד הזמני לעזרת יהודים' (Tymczasowy Komitet Pomocy Zydow) שהחל לפעול ב-27 בספטמבר 1942. את הקמת ה'וועד הזמני' יזמה זופיה קוסקשצ'וצקה והיא גם היתה היושבת-ראש שלו. ה'וועד הזמני' ריכז פעילים קתולים דמוקרטים, ובחסותו היו 180 איש. ב-4 בדצמבר 1942 הפך ה'וועד הזמני' למועצה קבועה ושמה ז'גוטה.

בז' היו נציגים של חמש תנועות פולניות ושתיים יהודיות. יולין גרובלני ייצג את התנועה הסוציאליסטית הימנית (Polska Partia Socjalistyczna-Wolnosc, Rownosc, Niepodleglose); פיטר גראייבסקי ייצג את התנועה הסוציאליסטית השמאלית; טדיאוש רק (Rek) את המפלגה העממית (Stronnictwo Ludowe); פרדיננד מרק ארצ'ינסקי את המפלגה הדמוקרטית (Stronnictwo Demokratyczne); וולדיסלב ברטושבסקי את ה'חזית לתקומת פולין' (Front Odrodzenia Polski). שתי התנועות היהודיות שהיו מיוצגות בז' היו ה'וועד היהודי הלאומי' (ZKN, Zydowski Komitet Narodowy), שנציגו היה אדולף ברמן, וה'בונד', שנציגו היה ליאון פינר. ליושב-ראש המועצה נבחר גרובלני, אחרי מעצרו במאי 1944 היה ליאון פינר היושב-ראש. סגני היושב-ראש היו פינר ורק, המזכיר היה אדולף ברמן והגזבר היה ארצ'ינסקי. בז' הוקם מדור מיוחד לילדים, מדור רפואי ומדור אזורי. ויטולד ביינקובסקי, שהיה מנהל המדור היהודי של ה'דלגטורה', ייצג אותה בז', ולפעמים מלא את התפקיד ההוא ולדיסלב ברטושבסקי. לז' היה סניף בקרקוב, בראשותו של סטניסלב דוברובולסקי, וסניף בלבוב, בראשותו של ולדיסלב חומס.

ז' לא יצרה רשת אזורית עצמאית, אלא נעזרה במבנים מחתרתיים של ארגונים אשר הצטרפו אליה, או של קבוצות שיצרו עמה קשר, כגון 'איגוד הסינדיקאליסטים הפולנים' (Zwiazek Syndykalistow Polskich), קבוצה של המיפקדה הראשית של 'ארמיה קריובה', ועוד.

ה'דלגטורה' קצבה לז' מענקים, וב-1943 היו המענקים הללו בסך 150,000 עד 750,000 זלוטי לחודש (4,000-8,000 דולר), וב-1944 – מיליון עד שני מיליוני זלוטי (7,000-8,000 דולר), סך כול המענקים הגיע ל-28,750,000 זלוטי (215,000 דולר). נוסף לכך קיבלה ז' מיולי 1943 עד יוני 1944 מן ה'בונד' ומן ה'וועד הלאומי היהודי' 3,200,000 זלוטי (26,000 דולר) בתשלומים חודשיים, אך החזירה אותם בסוף 1944 בתוספת מסויימת. בסתיו 1943 החזירה ז' לארגון הבין-לאומי של יהודי פולין 23,000 דולר (2,112,000 זלוטי).

בינואר 1943 נתנה ז' סיוע כספי ל-300 בני-אדם, בסוף 1943 – ל-2,000, באמצע 1944 – לכ-4,000 בני-אדם. מחסור תמיד בכסף לא איפשר הגדלת היקף הסיוע. סיוע חודשי לנפש נע בין 400 ל-700 זלוטי שהספיקו למחיה צנועה ביותר, ואולם, סכומים שאינם גבוהים יותר שילמה ה'ארמייה קריובה' למשפחות הנופלים. במקרה של סכנה או סחיטה השתדלה המועצה להעניק סיוע נוסף.

פעולתה הגדולה של ז' היתה מתן מסמכים 'אריים' בלי תמורה ליהודים שבחסותה, ולעתים קרובות ל'בונד' ול'וועד הלאומי היהודי'. תחילה נעזרו לצורך זיוף המסמכים בסדנות של ה'ארמייה קריובה' ושל תנועות פוליטיות שונות, אחר-כך ייצרה אותם ז' בעצמה. הודפסו תעודות טבילה, חתונה ופטירה, תעודות זיהוי ותעודות עבודה. המועצה סיפקה לבני-חסותה עשרות אלפי מסמכים מזוייפים בצורה מדויקת ביותר (כול אדם היה זקוק לכמה מסמכים כאלה).

על הסתרת יהודים היה צפוי בפולין עונש מוות לכול הדיירים ובכללם ילדים, לכן היתה מציאת דיור לבני-אדם בעלי חזות שמית משימה קשה ביותר. ז' חיפשה בלי הרף מקומות מתאימים, בהשתמשה בקשריהם הארגוניים של חבריה. ז' גם עזרה לבנות מקומות מסתור בתוך הדירות או מחוצה להן, ובהם שהו היהודים דרך קבע או חיפשו מסתור ברגעים מכריעים. אין אפשרות לקבוע מה היה היקף הסיוע הזה של המועצה, אך ככול הנראה היה ניכר.

ילדים הוסתרו במשפחות פולניות 'חליפיות', או על-ידי ניצול קשרים מתאימים בבתי-מחסה חילוניים או בבתי-מחסה של מנזרים. במשפחות ה'חליפיות' היו הילדים קרובים רחוקים כביכול, וז' שילמה למטפלים את דמי החזקתם כמקובל. בורשה הסתירה ז' ורשמה 2,500 ילדים.

טיפול רפואי הובטח למסתתרים הודות לשיתוף-הפעולה של ז' עם ועד מחתרתי של רופאים דמוקרטים וסוציאליסטים (Komitet Lekarzy Demokratowi Socjalistow). רשת קשרים יעילה איפשרה הפניה מהירה של רופא מומחה לחולה.

לז' היו קשרים עם מחנות ב'פיוטרקוב טריבולנסקי, ברדום, בפיונקי (Pionki) ובסקרז'יסקו קמינה, ונציגי ז' בורשה, בשם ה'בונד' וה'וועד הלאומי היהודי', היו פעילים בהעברת כספים ודואר. לז' בקרקוב היו קשרים עם מחנה פלשוב ולבוב.

פעמים רבות השתדלה ז' ליזום פניות של 'ממשלת פולין בגולה' ונציגותה בפולין לסיוע מצד הציבור ליהודים נרדפים ולנקיטת עיצומים נגד הסחטנים מקרב הפולנים, אשר תמורת בצע כסף עסקו בהסגרת יהודים לידי הגרמנים. ז' הוציאה שלושה עלונים ברוח זאת, פירסמה 'ידיעות לעיתונות' הדנות במאבקם של יהודים ובגורלם, ומחתה נגד צעדים אנטישמיים של פלגים מסויימים במחתרת.

מתוך הארגונים המעטים באירופה הכבושה שפעלו לעזרת היהודים, היתה ז' הארגון היחיד בניהול משותף של יהודים ולא-יהודים, פעילי זרמים פוליטיים מגוונים, שלמרות המעצרים פעלה זמן כה רב ובצורה כה מגוונת.